

Juliska

A falu a hegyek lábánál fekszik. Ha kiállsz az utcára s észak felé nézel, legközelebb a Kerekhegyet, az Aranygombot meg a Garázdát látod. Az Aranygomb keleti lejtője meredeken zuhan le a Hór völgyébe, amely olyan keskeny itt, hogy a bozót alján bujkáló patak mellett alig fér el a szekérút. Az alacsony hegyek mögött felmagaslik a Kúpány, a Csákány meg a háromcsúcsú Mákosorom; vagy ahogy a nép nevezi: a Mákszem. Mellette húzódik meg a sziklás Ódor, tetején a honfoglalás előtti korból származó vár maradványaival.

De az ember nem ebben az időben hagyta legrégibb nyomát ezen a vidéken. Vagy százötvenezer évvel korábban. Az Aranygomb keleti oldalán, a Suba barlangban 18 évvel ezelőtt megtalálták a Neander-völgyivel egyidős ősember koponyáját. A Bükk a világ egyik legrégibb emberi települőhelye.

Keletre, a régi kőbánya fölött húzódó Berezdtető zárja el a kilátást nyugat felől meg egészen a kertek aljaig leszalad az Órhegynek nevezett domboldal, hátán a temetővel. Azért mondták régen az öregek, ha köszvény, vagy egyéb nyavalya bántotta őket: „Majd meggyógyul az Órhegyen...”

Délnek, a két párhuzamosan futó dombsor között széles völgy, s túl a következő falun, ahol a dombsor végetér, kinyílik a végtelen Alföld.

A húszas évek végén még nem volt meg az az autóbuszjárat, ami most összeköti a vasútállomással, — jó 15 kilométerre van, — posta is csak a szomszéd községben volt. Bizony el volt zárva a világtól, ahogy akkoriban mondták, az isten háta mögé esett.

Idilli hely. — lelkesedett volna az akkori idők poétája. Persze azért közelebről nézve nem volt az az idill olyan gyönyörű. Igaz, a hat pengős búzáár csak a parasztok kisebb részét keserítette, a nagyobb részének vagy nem volt földje, vagy ha volt is, aligha termett rajta több, mint amennyi magának kellett. Hej, mert szűkre mérték a falu határában a szántóföldet. Az erdő meg nagy urat tisztelt birtokosául: Szász-Koburg-Gotha herceget. Arra feljebb, északnyugat-felé volt ugyan olyan erdő is, ami nem volt hercegi birtok. Az meg a szatmári püspöké volt. Mert hát kié lehetett a föld, az erdő, a vagyon, a hatalom? Uraké vagy papoké, Bécsé vagy Rómáé. Azzal, hogy a falu népe magyar és kálvinista, szóval éppen annyi köze van a herceghez, mint a püspökhöz, ugyan ki törődött volna?

Én akkoriban még suttyó legényke voltam, az elemi iskola padjait kopattam. Hallottam beszélgetni a nagyokat bolettáról, meg gazdasági válságról, s ha láttam, hogy szomorúak, én is igyekeztem gondterhelt ábrázatot vágni, de amint kifordultam a kapun, bizony elfelejtettem mindent. Futottam az udvarra bigézni, vagy rabló-pandúrt játszani. Az iskolában meg tízperc szünetekben az volt a legnagyobb gyönyörűségem, ha „ostoroztunk” és én voltam az ostorhegyes. Egyszer-kétszer nagy eséssel, térdleveréssel is végződött ez a meglehetősen szilaj játék, de ez nem csökkentette az okozott élvezetet.

De, bármennyire szégyeltem volna akkor bevallani, legjobban az olyan játékokat szerettem, amikben a lányok is résztvettek. Kilencéves férfiúi önérzetem úgy diktálta ugyan, hogy a lányok gyengék és ügyetlenek. Én is úgy tettem, ahogy a többiektől láttam, lenéztem a lányokat, de azért mégis örültem, ha együtt játszhattam velük. Azután később rájöttem, hogy más fiúk is így vannak vele. De bármelyikünk is kerékbetörte volna inkább magát, minthogy ezt elárulja.

Pedig hát az egész iskola tudta, hogy melyik fiú melyik lánnyal tartozik össze. Amikor a „hátulsó pár előre fuss” játékhoz fel kellett állni, mind egyik fiú a maga párját kereste. A lányok meg szégyenlősen emelgették a kötényük sarkát a szemük elé, de azért halálos sértésnek vették volna, ha a párjuk mást választ. Voltak persze olyanok is, akiknek nem jutott pár, ezek lenézően, fölényesen beszéltek a fiúkról, ha lányok, s a lányokról, ha fiúk voltak. No és hát nem egy orr-, sőt fejbetörésig menő verekedés abból keletkezett, hogy egy ilyen magános fiú megsértette valamelyik lányt. Mert a lányokat általában lehetett, sőt illett is szidni, de személy szerint csak az

tehetta, akihez tartozott. És ha valaki ezt nem hiszi, akkor már elfelejtette, hogy ő is volt kilenc-tíz éves. Természetesen nem hat-hét éves kis pockokról beszélek — őket még a lányoknál is jobban lenéztük — hanem legalább is III. osztályosokról, mert ott kezdődött a komoly fiatalember. Néha még a táblán is összekompromittálták valamelyik fiú meg lány nevét. Ebből is támadtak verekedések, mert a kilencévesek — ellentétben a 19 évesekkel — még szégyenlik, hogy ők törődhetnek olyan jelentéktelen valakivel, mint egy lány.

Egyszer kirándultunk a Perpácra, egy alacsonyabb, számos tisztással borított hegyre, a Garázdán túl. Nagy esemény volt ez az iskola életében. En, mint az iskola fűzfapoétája, verset is költöttem róla. Nem emlékszem már, csak az első négy sorára:

Tanító úr azt mondotta
Hónap lesz annak a napja,
Hogy menünk ki a Perpácra,
Éjjen, aki kitanálta —

így hangzott, jó helyi tájszólásban. El is mondtam azután kint a hegyen, tetszett mindenkinek, elvégre egy kilencedik évében járó gyerek nem írhat még olyan verset, mint Petőfi Sándor.

Csak Gyuszinak, a barátomnak volt más a véleménye.

— Te már csak nagy költő vagy! Az írásod Petőfi, a hajad Arany, az eszed meg — Tompa!

— Régi vicc! — feleltem megvetően, mert tudtam, hogy Gyusziból az irigység beszél.

Nincs nagyobb öröm, mint egy ilyen kirándulás. A gyerekekkel madarat lehetett volna fogatni. Délelőtt a tanító bácsi magyarázgatott egy keveset a fákról, bokrokról, állatokról. Ebéd után nagy játékba fogtunk. Az ötödikesek meg a hatodikosok, az iskola vénei a rongylabdát rugták a tisztás egyik végén. A pockok külön vonultak a tanítónénivel, s „bujj-bujj zöldág”-gal szórakoztak. Mi a tisztás másik szélén hancúroztunk. Mókus futott végig az egyik fán, a legfelső ágon megállt, s bámult lefelé a gyerekekre fényes gombszemeivel.

— Jaj, de szép! Fogjuk meg! — kiabáltak össze-vissza a lányok.

Körülnéztem. Egyik tanító se figyelt a mi csoportunkra. Pillanat alatt lerugtam a cipőt s fel a fára. Kapaszzkodtam a mókus után. A kis állat nyugodtan nézett rám, meg sem mozdult egészen addig, míg közvetlenül a közelébe értem. Mikor kinyújtottam a kezem utána, egyetlen szökkenéssel átugrott a szomszéd fára.

A gyerekek hangosan nevettek. Gyuszi a leghangosabban. Hát csak elöntött a méreg.

— Könnyű odalent vihogni. Felgyönni meg nem mernél.

No, ez talált. Gyuszi arcán elhalt a mosoly. Tüstént nekirugaszkodott a szomszéd fának.

— Majd én megmutatom, hogy kell megfogni — vágott vissza.

De a mókus vele is úgy bánt el, mint velem. Azután, úgy látszik megunt a zaklatást, mert beljebb vonult az erdőbe.

A Gyuszi fája magasabb volt, mint az enyém.

— Én feljebb vagyok — dicsekedett mindjárt.

— Várjál csak — vettem oda félvállról s tovább kapaszkodtam egy ferdén kiálló gallyra. Az eredmény nem lehetett kétséges. A vékony ág kettétört s én egyszerre a földön találtam magamat. Gyorsabban még a mókus sem tudta volna megcsinálni. A gyerekek ijedten szaladtak hozzám. A tanító bácsi is odafutott.

De az ijedség nagyobb volt, mint a baj. Kicsit megszédültem az eséstől, de hamarosan talpon voltam. A tanító bácsi jól összeszidott bennünket és Gyuszit is leparancsolta a fáról.

A nagy ijedelem elmulása után újra játékba fogtunk. Vadul futkostam egy darabig, de egyszerre csak szédelegni kezdtem. Leültem egy fa tövébe, s ott szépen el is szundikáltam. Mikor felébredtem, egy kislány ült mellettem.

— Hát te? — förmedtem rá, ahogy a férfiúi önérzet diktálta.

Csak betakartam, hogy meg ne fájzék — rebegette ijedten. Mert valami furesa hagyományból, mi tegeztük a lányokat, azok meg magáztak minket.

— Jó van, no — enyhült meg a hangom, s figyelmesen végignézttem rajta. Állta a pillantásomat.

A kislányt Juliskának hívták. Egy osztályba jártunk. Szép, meleg barna szeme, egyenes kis orra, világosbarna haja volt. A lányok nem szerették, rártartinak mondták. Én eddig ügyet se vetettem rá.

— Sorakozó! — harsant fel a tanító bácsi hangja. — Indulás hazafelé! A kislány pillanatok alatt eltűnt mellőlem.

Hazafelé is osztályok szerint mentünk, legelől az elsős lányok, leghátul a hatodikos fiúk. Juliska vagy öt-hat sorral ment előttem. A fordulóknál lopva visszaesett. Én azt hittem, hogy rám, de ha visszaneéztem, megrebbent a szeme és dacosan elkapta a fejét.

Anyám rémülten hallotta a kaland hírét. Én nem mondtam volna el, de az öcsém elsőosztályos volt akkor; és melyik elsős gyerekekben állt volna meg a szó? Ágyba dugott, csak amikor látta, hogy vígan vagyok, akkor engedett harmadnap iskolába.

A tanító bácsi fejcsóválva fogadott.

— No, beteg, meggyógyultál? Kelllettél volna tegnap a földrajzórán. Új le és máskor ne mászkálj a fa tetején! Nem vagy te mókus!

Szünetben a fiúk körülálltak. Egy kicsit hős voltam a szemükben, hiszen leestem egy magas fáról és semmi bajom se történt. A lányok valami buta fogócska-játékban kergetőztek körülöttünk. Ők is szerették volna magukra hívni az osztály hősenek a figyelmét. Csak egy kislány ült csendesen meghúzóva egy nagy kövön a kút mellett, Juliska.

Kilencéves korunkban csak a jelennek élünk. Talán ezért történt, hogy számtan-órán fel se pillantottam a füzetemből. Én voltam az osztályban a legjobb tanuló. Könnyedén tanultam, csak a számtan ment nehezen. Hát annál inkább odafigyeltem. Nehéz példát kaptunk. A tanító bácsi asztalán hat gyönyörű őszibarack hevert.

— Aki elsőnek lesz kész, három barackot kap — mondta. — A második kettőt, a harmadik egyet.

Minden más tárgyból biztos lettem volna a dolgomban. De számtanból — ez volt a tanító bácsi véleménye is — Gyuszi jobb volt nálam. Összeszorított fogakkal, megfeszített aggyal gondolkoztam és egyszerre csak rájöttem a feladat nyitjára. Gyuszi már javában írt. De az én kezem szinte vágta a papírost.

— Kész vagyok! — kiáltottam büszkén. Alig, hogy a tanító bácsi oda-jött, Gyuszi is befejezte. A harmadik Juliska lett.

A tizenegyórás tízpercben még a jutalomdíjat majszoltam, mikor a tanító bácsi kijött az udvarra. Összeüjtöttük a negyedik osztályt „háttulso pár előre fuss” játékhöz. Valahogy egészen természetes volt, hogy odafutottam Juliskához és megfogtam a kezét.

— Gyere!

A többiek se csodálkoztak. Csak Gyuszi nézett rám furcsán.

Elmult vagy két hónap, beállt a tél. Decemberben két hétig beteg voltam. Gyuszi minden délután nálam volt, a többi fiúk is sokszor jöttek. Egy napon ebéd után félénk kopogtatás hallatszott az ajtón.

— Szabad! — kiáltotta anyám csodálkozva. Nem volt hozzászokva, hogy Gyuszi ilyen udvarias legyen, más meg ki jöhetne ilyenkor, mikor az aszszonyok mosogatnak, az emberek meg jószággal bibelődnek — már kiinek van.

Nem Gyuszi jött. Az ajtón Juliska óvakodott be. Nagykendő a fején, kezében letakart tányért szorongatott.

— Édesanyám kütte. Kóstolóba. Disznót öltünk.

— Újj le egy kicsit, kislányom — kínálta anyám.

A kislány egy pillanatilag habozott. Azután a széket az asztaltól az ágyam mellé tolt, s leült a szélére.

— Hogy van? — kérdezte félénken. — Mikor gyön már iskolába?

Magam sem értettem, hogy miért nem a kérdésre felelek.

— Most kivel játszol párba?

Megértette a kérdést. Elpirult, lesütötte a szemét és alig hallhatóan válaszolt:

— Senkivel. Mindég azt mondom, hogy fáj a lábom.

Mikor Gyuszi megérkezett, a kislány elbúcsúzott.

— Gyere el hónap is — mondtam neki. Csak a fejével bólintott válasz helyett.

Másnap délben megint megjelent. De nem sokáig maradt.

— Nem gyövek többet.

— Miér nem?

— Édesanyám nem enged. Azt mongya, kicsúfolnak, hogy fiú után járok.

Az ajtóból még visszanezett.

— Gyógyújjék mán meg.

A bosszúság könnyei csillogtak a szememben. Mikor néhány perc múlva Gyuszi hangját hallottam az udvarról, a fal felé fordultam, s tetettem, hogy alszom.

Alig vártam, hogy iskolába mehessek. Első nap mindjárt „hátsó párt”-t játszottunk. Én persze Juliskával.

— Nézzétek csak — hallottam Gyuszi hangját — mán meggyógyult a Juliska lába.

— Fogod be a szád! — sziszegtem dühösen.

Attól a naptól kezdve megszűnt a barátságunk Gyuszival. Iskola után a páston csúnyán összeverekedtünk. Betört orral, összezúzott térddel kerültünk ki a küzdelemből mind a ketten.

Másnap félrevontam Juliskát az iskolaudvar sarkára.

— Te, Juliska. Ha nagy leszek, elveszlek feleségül.

A kislány halálos komolyan bólintott.

— Jó.

Amint a tél tavaszba hajlott, Juliska egyre gyakrabban betegeskedett. Én egyre ott lábatlankodtam náluk. A kislány anyja özvegyasszony volt. Az urát harmadfél éve egy nyáréjszakai zivatarkor agyonütötte a villám, miközben aludt a padláson. A kislány egyidős volt velem, kisöccse meg az én öcsém-mel járt egy osztályba.

Egyszer éppen náluk voltam, mikor az édesanyja kisírt szemekkel kíséerte ki az orvost. Galla doktor a szomszéd faluban lakott, s bizony csak akkor láttuk, ha valaki nagyon komoly beteg volt.

Aznap este a kislány egyszerre csak azt mondta:

— Maga úgyse vesz el engem — és sírva fakadt.

— Dehogynem — bizonykodtam erősen.

— Dehogy is. Maga „úr” lesz. Én meg... — Nem folytatta tovább. Elpityeredett.

Akkor már elhatározták, hogy ősszel a miskolci gimnáziumba megyek. Hát arra értette Juliska, hogy „úr” leszek.

— Idehallgas — fortyantam fel. — Én úr nem leszek. De akármilyen leszek, akkor is téged veszek feleségül.

Nem felelt, csak keskenyen sirdogált. Egy darabig vigasztaltam.

— Haggyon békét! — hüppögte.

Kirobbant belőlem a méreg. Kiszaladtam.

Vacsora közben egyszer csak azt mondtam az apámnak:

— Édesapám. Én Tóth Juliskát veszem feleségül, ha nagy leszek.

Apám felkacagott.

— Hamar kezdted, te gyerek. Ráérsz még menyasszonyt keresni, vagy tizenkét évig. — Azután elkomolyodott. Nem is nekem mondta, inkább csak úgy mormogta maga elé.

— Éppen jól kiválasztottad. Hiszen az a szegény kislány...

Nem értettem tisztán a mondat végét. Mintha valami olyasmit mondott volna: „técébé”. Nem mertem tovább kérdezősködni. Pár nap múlva aztán egyszer odabátortalankodtam a tanító bácsihoz.

— Tessék mondani mi az, hogy técébé?

A tanító csodálkozva nézett rám.

— Hogy te miket nem kérdezel! Nem técébé az, kisfiam, hanem tábécé. Egy betegségnék a neve. Úgy is hívják, hogy tuberkulózis.

A tuberkulózisról már hallottam. Két éve, mikor egy fiatal legény meghalt a tőszomszédunkban, akkor mondta anyám a másik szomszédasz-zonyának.

— Csonttuberkulózisban halt meg szegény.

De hát az lehetetlen. Juliska nem halhat meg. Hiszen még gyerek. Este hát megint csak apámat kérdeztem.

— Édesapám! Hát a tébécét nem lehet meggyógyítani?

Apám merően nézett maga elé. Már azt hittem, hogy nem is hallotta a kérdést, mikor egyszerre indulatosan rámszólt.

— Ne törd mindig ilyen szamárságon a fejedet!

Szótlatlan ettük végig a vacsorát. Apám gondolataiba mélyedt, én a könnyeimet nyeltem. Aztán, mikor evés után felállt, a vállamra tette a kezét, mint egy felnőttnek.

— Bizony, fiam, a tébécé gyógyítható, csak sok pénz kell hozzá. Így hát parasztlány számára gyógyíthatatlan. No, eredj aludni!

Juliska attól kezdve mindig kevesebbet járt iskolába. Akkor is került engem. Hát én is tartottam a haragot. Nyári vakációban sokszor jártam el a kapujuk előtt. Néha már el is határoztam, hogy bemegyek. De valami értelmetlen dacz mindig visszatartott. Hiszen ő küldött el.

Szeptemberben Miskolcra kerültem a gimnáziumba. Sok új élmény, új környezet, új barátok. A faluból kettőnket küldtek iskolába: Gyuszit meg engem. Az én apám is soká vonakodott, meg az övé is, hiszen nagy volt a tandíj, s igen kevés a pénz. De a tanító bácsi addig unszolta őket, hogy kár ezeket az értelmes gyerekeket nem taníttatni, míg ráálltak a dologra.

— Ha a szánktól vonjuk is meg, majdcsak lesz valahogy — mondta végül a Gyuszi apja. El is úszott a taníttatására a három holdja. Meg a mi másfél holdunk is. Mire felsős gimnazista lettem, már nem azt írták be apám foglalkozásának, hogy „földműves”, hanem ezt: „napszámos”.

Hogy az iskolában nagyon egyedül éreztük magunkat az első napokban, hát újraéledt a barátságunk.

Úgy december derekán, nem sokkal a vakáció előtt, azt mondja egyszer Gyuszi.

— Te, Péter, tudod-e, hogy Juliska halálán van?

— Mit beszélés? — sáppadtam el.

— Igen, igen. Most írta az édesanyám.

Csak kifordultam a szobából. Egyszerre megjelent előttem minden: a perpáci kirándulás, a játékok az iskolaudvaron, az én betegségem, az övé... Hát mégse lesz a feleségem? Nem, ez nem lehet igaz. Négy nap mulva itt a vakáció, elmegyek hozzá, kiengesztelem. Megmondom neki, hogy csak őt veszem el, és orvos leszek, hogy kigyógyítsam a betegségéből.

Négy nap mulva hazautaztunk vakációra. Mikor kibontakoztam anyám ölelő karjai közül, első kérdésem az volt.

— Juliska hogy van?

Anyámnak könnybelábadt a szeme. Megsímogatta az arcomat.

— Meghalt, kisfiam. Tegnapelőtt volt a temetése.

*

Nem lett belőlem orvos. Talán azért, mert már úgyse tudtam volna Juliskát meggyógyítani? Vagy csak azért, mert a tanári pálya jobban vonzott? Nem tudom.

Azóta sokszor gondolok arra, hogy ha most lennének kisgyerekek, Juliskának nem kellett volna meghalnia. A tébécé most már egyre kevésbé az, ami negyedszázaddal ezelőtt volt: „magyar betegség”. És főleg, ma már a parasztok számára is gyógyítható. Régen jártam otthon, a falumban. De biztosan tudom, hogy május 17-én nagyon sokaknak eszébe jut majd: „Arra is szavazunk, hogy a mi lányainkat már nem fenyegeti Tóth Juliska sorsa, meg a többiekét, akiket fiatalon az Órhegy oldalába sodort a régi világ!” Én legálább sokszor gondolok erre, mikor a fiam, szemébe lógó csapzott szőke hajfürtjeivel, hazaérkezik az óvodából. És hát szavazok erre az óvodára is.

Huszonkét esztendeje fáj, hogy nem tudtam Juliskától bocsánatot kérni. Most megpróbáltam ezzel a pár sor írással.